

POROČILA IN OCENE – REPORTS AND REVIEWS

**BRANKO ŽUNEC: ČUDEŽ
STOLETJA, RAZODETJE
TISOČLETJA**

**Sto spominjanj na tisočletno
Prekmurje**

Na kulturno-spominski prireditvi v čast kulture, literarne in glasbene ustvarjalnosti, angažiranega novinarstva ter v spomin na nepozabnega častnega člana Ustanove dr. Šiftarjeva fundacija dr. Antona Vratuše-Vrana so predstavili novo zajetno publikacijo Branka Žunca na 430 straneh s pomenljivim naslovom *Čudež stoletja, razodetje tisočletja, Sto spominjanj na tisočletno Prekmurje*. Knjigo je založila in izdala Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija; njen urednik je bil Nino Flisar, lektorica Patricija Pačnik, recenzenta in avtorja spremnih besed pa redni član SAZU prof. dr. Marko Jesenšek in Večerova urednica Melita Forstnerič Hajnšek. Za oblikovanje in prelom je poskrbel Tomaž Ebenšpanger, za naslovnico pa Črtomir Just: Nucleus. Izšla je v nakladi 300 izvodov.

V knjigi je avtor Branko Žunec zbral sto svojih spominov na Prekmurje in Prekmurce ter izpostavil odmevne zgodbe, ki jih je spremljal kot dolgoletni novinar Vestnika in kasneje Večera. Sam knjigo v prologu opiše kot »spominjanje priseljenca iz Haloz na polstoletno bivanje v Prekmurju, kjer so

o(b)stali Slovenci«. Povod za nastanek knjige je bila 100. obletnica združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom leta 2019, a se je njena izdaja zavlekla, zato pa zgodbe štiri leta kasneje niso nič manj aktualne in zanimive. Sploh, ker zna Žunec spretno vrteti pero in ker je pronicljivi opazovalec dogajanja okoli sebe in tudi neumorni raziskovalec lokalnih globin novejše zgodovine Prekmurja, ki ga je dokaj dobro spoznal še v času, ko je kot mladi miličnik služboval v Rogošovcih na Goričkem. Prvi del knjige je močno avtobiografsko obarvan, kar je za kasnejše razumevanje vsebine treba poudariti. Avtor sam sebe razgali do obisti in brez sramu ali zadržkov piše o svojem otroštvu v haloškem Zavrču, o obiskovanju osnovne šole v Zavrču in na Ptuj, o dijaških letih v mariborskem semenišču, o obiskovanju Prve gimnazije v mestu ob Dravi in kasneje kadetnice v Tacnu. Ti opisi so neverjetno berljivi, napisani zelo preprosto, razumljivo, odkrito, sproščeno in včasih tudi precej osebno sočno. Tudi v nadaljevanju gre za premišljeno avtobiografsko pripoved, v kateri avtor predstavlja pomembne dogodke iz prekmurske zgodovine v zadnjih sto letih, torej od priključitve Prekmurja k matici Sloveniji oz. novi jugoslovanski državi avgusta 1919¹. Poznavalci zgodovine tega dela Slovenije lahko skozi branje med

¹ 17. avgusta leta 1919 je na ljudskem zborovanju v Beltincih jugoslovanska vojska oblast predala civilnemu upravitelju. Na ta dan tako praznujemo priključitev Prekmurja matičnemu

vrsticami hitro ugotovijo/ugotovimo, da je ravno priključitev Prekmurja k Sloveniji izhodiščna točka za kasnejše zgodbe, s katerimi nas avtor pripelje vse do današnjih dni. Pri tem pa očitno sledi razpoložljivi literaturi, uporabi osebnih zapiske in razgovore z mnogimi uglednimi poznavalci prekmurske zgodovine. Nasloni se tudi na spomine in spominjanje, za katero je Žunec dejal, da je *»kakor minsko polje, saj nikoli ne veš, kdaj boš stopil na mino«*. Ko pride-mo skozi zadnjo zgodbo, se nam zdi, da se je avtor vseh nastavljenih min uspešno in (še) pravočasno izognil in prišel varno skozi minsko polje spominjanja. *»Izvir spominjanja priseljenca iz Haloz na skoraj polstoletno bivanje na nevarno izpostavljenem ozemlju Slovenije v Prekmurju, kjer so na mrtvi straži slovenstva o(b)stali Slovenci, je zažuborel z deško navezanostjo na prekmurskega župnika iz Bogojine Ivana Vaneka Pucka v obmejnem Zavrču na sončni strani Haloz. »Ravno če si majhen, moraš biti glasen, če imaš seveda kaj pametnega povedati,« sledim modrosti nestorja*

prekmurskih in slovenskih znanstvenikov ter znanstvenikov z najvišjim akademskim naslovom Antona Vratuše Vrana,« je o svojih spominjanjih na pokrajino ob Muri zapisal Branko Žunec. V prologu h knjigi je dodal, da je zamisel o knjigi dokončno dozorela spomladi 2017; povod zanj je bila že omenjena bližajoča se stoletnica združitve Prekmurcev z matičnim narodom leta 2019. *»Zametki knjige spominjanj – če bi šlo za spomine v izvirnem pomenu te besede, bi bilo delo dva- do trikrat zajetnejše – so začeli nastajati v 80. in 90. letih, ko se je pred mano počasi, po koščkih sestavljal navdihujoč, čudesen tisočletni mozaik prekmurstva in vanj vpletenih prekmurskih cerkvenih ter posvetnih intelektualcev (ki jih v zgodbah zelo korektno omenja in izpostavlja njihove vrednote). Mozaik o tistem delu slovenskega ozemlja, ki je od desetega stoletja spadal pod Ogrsko oz. Madžarsko in so zato zanj vse do leta 1919 veljale drugačne okoliščine kot za ostali del Slovenije,«* je pravilno ocenil avtor, ki ni zgodovinar, a se je kot novinar in

narodu. Kot je leta 2007 zapisal zgodovinar dr. Jurij Perovšek, je bilo eno od najbolj žgočih vprašanj slovenskega naroda po razpadu Avstro-Ogrske monarhije leta 1918, združitev vseh delov slovenskega etničnega ozemlja v novi jugoslovanski državni skupnosti. Za vključitev Prekmurja v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev so se izrekle vse tedanje slovenske politične stranke (katoliška Vseslovenska ljudska stranka, liberalna Jugoslovanska demokratska stranka in marksistična Jugoslovanska socialnodemokratska stranka); težnje po vključitvi jugoslovansko državo so večkrat množično izrazili tudi Prekmurci. Boj za priključitev Prekmurja h Kraljevini SHS je izbojevala delegacija Kraljevine SHS na mirovni konferenci v Parizu, pri čemer so izstopali njeni slovenski člani, posebej izvedenec za Prekmurje dr. Matija Slavič. Slavič je na osnovi svojega velikega poznavanja narodnostnih, jezikovnih, zemljepisnih, gospodarskih, političnih in zgodovinskih razmer v Prekmurju pomembno pripomogel k odločitvi Vrhovnega sveta konference 9. julija 1919, da Prekmurje pripade Kraljevini SHS. Z njegovo privolitvijo je 12. avgusta 1919 Prekmurje zasedlo jugoslovansko vojaštvo, 17. avgusta pa je na množičnem ljudskem zborovanju v Beltincih oblast predalo civilnemu upravitelju. Združitev Prekmurcev z narodno matico je bila dejanje najvišjega nacionalnega pomena in je eden od zgodovinskih temeljev ozemeljske celovitosti Republike Slovenije, ki je bil postavljen že v času neposredno po koncu prve svetovne vojne.

publicist znal dokopati do mnogih virov, jih dobro analiziral in v knjigi tudi pravilno interpretiral. Težko je izluščiti najvažnejše zgodbe od stotih, kolikor se jih je znašlo v knjigi. Vse imajo svoje korenine in svojo sporočilnost. Od avtorjeve mladosti do prihoda na Goričko, od njegovih novinarskih začetkov do zrelih publicistično-raziskovalnih let, v katerih je izjemno subtilno razčlenjeval tudi dogodke okoli propada prekmurskih gospodarskih velikanov. Vključno z veliko Pomurko in še večjo Muro. Na ta propad je pripel tudi žalostne usode ljudi, nekdanjih delavcev in še bolj delavk, ki so občutili veliko socialno breme in so se morali znajti, kakor se je kdo znal. Zanimiva so tudi spominjanja na nastajanje murskosoboške škofije, na začetke demokratizacije v Prekmurju v navezi s slovenskim vrenjem in narodno-političnim hotenjem v 80. letih minulega stoletja, plebiscit in razglasitev samostojnosti Slovenije, vključno z junijsko-julijsko vojno 1991, ki se ji tudi Prekmurje ni moglo izogniti. V kontekstu Žunčevih spominskih impresij o propadu velikanov prekmurskega (in pomurskega) gospodarstva konec 80. in v začetku 90. let minulega stoletja že v samostojni Sloveniji je bore malo vrednostnih sodb o ljudeh, ki so v pokrajini opravljali najodgovornejše politične in gospodarske funkcije. Temu se je znal izogniti in tega mu ne smemo zameriti. Kljub temu je ta del knjige še posebej zanimiv zato, ker nam Žunec kot vneti poročevalec, raziskovalec in kronist dogajanja ta čas oriše večplastno, lahko bi zapisali, da včasih zelo mozaično in tudi vzročno in posledično. Pri tem pa ne zamolči, da je imel zaradi tega osebne težave s posameznimi političnimi veljaki in

da je moral večkrat celo na sodišče. K temu dodaja, da je lahko vse omenjene težave premostil zato, ker je imel vedno podporo v uredništvu medijev, za katere je delal. Sprva Vestnika (Juš Makovec, Jože Šabjan, Štefan Dravec, Irma Benko) in Murskega vala, nato pa Večera. To mu je omogočilo, da je smelo korakal po poteh raziskovalnega novinarstva in tudi s tem zaokrožil stoletni pogled na Prekmurje. Njegova knjiga je lahko odličen vir za nove zgodovinske (in tudi sociološke in antropološke) raziskave in študije o novejši zgodovini Prekmurja in tudi Pomurja kot celote (Žunec se namreč ni izognil desnemu bregu reke Mure, od koder je tudi prišel na Goričko). V knjigi bi lahko objavil tudi (vsaj) nekaj izbranih dokumentarnih fotografij, ki jih je v arhivih Vestnika in Večera v izobilju. Ne bi bilo odveč.

Predstavitev te knjige ne bo popolna, če ne omenim avtorjevih spominskih vibracij o intelektualnih »velikanih« Prekmurja in o njegovih srečanjih s številnimi akademiki in drugimi znanstveniki, ki so kljub mnogim uglednim funkcijam v politiki, gospodarstvu, šolstvu in kulturi ostali zvesti prekmurskim koreninam in so svoja razmišljanja in spomine razodevali v Žunčevi *Nedeljski kuhinji* na Murskem valu. V njegovih »radijskih kuhinjah« so nastopali eminentni »kuharji« in podobno se je dogajalo tudi v njegovih časopisnih člankih, od Vestnika do Večera, še prej pa tudi Delavske enotnosti, SP Dela, Komunista in še nekaterih časopisov, v katere je Branko Žunec že kot miličnik pisal in kasneje kot poklicni novinar pisal komentarje, predvsem pa reportaže na socialne note prekmurskega in prleškega malega človeka, ki

ga ni nikoli pozabil. To je bila že od njegovih novinarskih začetkov posebna odlika, ki veje tudi iz zgodb v knjigi. V njej se zrcalijo avtorjeve podobe o akademiku dr. Antonu Vratuši, dr. Antonu Trstenjaku, naslovnemu škofu dr. Vekoslavu Grmiču, pomožnem škofu dr. Jožefu Smeju, diplomatu Rudiju Čačinoviču, dramatiku Bratku in politiku Ivanu Kreftu ter o Vilku Novaku, Lojzetu Kozarju, dr. Antonu Slodnjaku, dr. Vaneku Šiftarju, dr. Tonetu Ferencu, Gezi Erniša in še mnogih drugih. V tem krogu so z nekoliko drugačnega zornega kota predstavljeni nekateri njegovi tesnejši novinarski kolegi (Maučec, Smej) in intelektualci in literati Francka Prem, Borut Brumen, Milan Vincetič, Franc Feri Kuzmič, Mihael Kuzmič, Ferdo Godina, dr. Slavoj Žižek in še bi lahko naštevali. Skratka, v spominih (še) živi ljudje, ki so sooblikovali stoletno in tisočletno podobo in zgodovino Prekmurja in današnjega Pomurja, kamor sodijo tudi območje Gornje Radgone z Apaško dolino, Radenci s svojim zaledjem in seveda središče Prlekije – Ljutomer. Vsega po malem, a ravno dovolj, da je zadoščeno naslovu knjige. Iz zapisanih zgodb se da rahlo razbrati tudi nekdanjo multikulturalnost pokrajine ob Muri, ne samo v jezikovnem, pač pa tudi v kulturno-verskem pogledu. K multikulturalnosti te dežele so veliko pripomogli tudi prekmurški Judi, ki so doživeli žalostni konec leta 1944 v Auschwitz – Birkenau, redki preživeli po letu 1945 pa niso mogli ohraniti nekdanje vplivne skupnosti. Če bi ta ostala, bi verjetno ta vidik vsaj na kratko izžareval tudi iz ene od stotih Žunčevih zgodb oz. spominjanj. Škoda, da vsaj ene zgodbe ni posvetil prekmurskim Judom; imeli bi kaj za povedati. V

Prekmurju, še posebej v Lendavi in v Murški Soboti, so pustili globoke sledi.

Za konec naj namesto povzemanja vsebine knjige, o kateri si boste sodbo ustvarili bralci sami, zelo na kratko povzamem mnenje obeh recenzentov. Zdi se mi zelo objektivna in njun pogled na *Čudež stoletja, razodetje tisočletja*, dopolnjuje Žunčeve impresije. Akademik prof. dr. Marko Jesenšek je zapisal, da »*knjiga stotih zgodb ni nasprotovanje patru (Žunec je bil ministrant pri Ivanu Vaneku Pucku v haloškem Zavrču in je sprva odšel v semenišče, da bi postal duhovnik – op. M. T.) in odpor do duhovniškega poklica, ampak veličastni paternošter Prekmurju, sto jagod, ki jih je Žunec nabral na prekmursko verižico*«. In pripisal, da se nam v »*Čudežu stoletja, razodetju tisočletja predstavlja Prekmurje skozi čas in prostor, odkrivajo se nam dogodki iz bližnje in daljne preteklosti, kot jih je doživel in razumel pripovedovalec stotih zgodb*«. Torej Branko Žunec, o katerem je Melita Forstnerič Hajnšek zapisala, da ima »*malo regij tako zavzete kroniste, senzibilne za vsak trzljaj, vsa strujanja, vsak preboj, kot ga ima v Branku Prekmurje. Ta njegova odprtost, ljubezen, strast do temeljitega raziskovanja fenomenov, radovednost in širina znanj, ga delajo senzibilnega opazovalca, žlahtno kritičnega do sebe in sveta*«. Žunec je knjigo spretno zaključil z zadnjim podpoglavjem »*Minervina sova je poletela še enkrat*«, v katerem je zapisal: »*Stvarne slike o času med znamenovanjem devetdesete in stote obletnice združitve Prekmurja z matico, ko naj bi se pokrajina prebijala skozi »pekel sprememb*« – *taka je bila prerokba »rešiteljev, osvoboditeljev, voditeljev in učiteljev, z leve, desne in sredine na četrti proslavi spet v Beltincih – ne znam*

sestaviti«. In tega niti ne stori, pač pa nas čisto na koncu vrne na začetek, ko se še enkrat spomni svojega veroučnega učitelja Ivana Vaneka Pucka iz haloškega Zavrča in akademika dr. Antona Vratuše – Vrana, »tega orača na njivi prekmurskega jezika«, ki mu je večkrat dejal, da se je v »belem svetu pravega izraza najprej spomnil v prekmurščini«. Sleđnja je od leta 2019 vpisana na Unescov reprezentativni seznam nesnovne dediščine človeštva. Je že moralo biti tako.

Marjan Toš

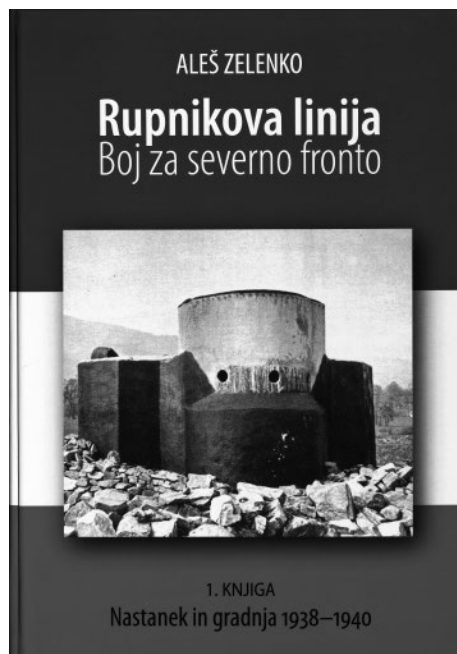
RECENZIJA KNJIGE »RUPNIKOVA LINIJA. BOJ ZA SEVERNO FRONTO«

Pričujoči zapis je kratka recenzija nove knjige Aleša Zelenka, ki jo je izdal Kulturni center Maribor. Delo naj bi bilo prvo v sklopu štirih, v katerem se (in se še bo) avtor ukvarjal s tematiko utrdbene dediščine t. i. Rupnikove linije pri nas. Ker knjigo uvajata predgovora dr. Karle Oder in dr. Marjana Žnidariča, ki že pojasnjujeta kontekst in vsebino monografije, bom sama raje izpostavila nekaj misli o vojaški utrdbeni dediščini pri nas.

Naša država leži na strateško izjemno pomembnem območju, kar v današnjem času dokazujejo predvsem kolone vozil, ki iz srednje Evrope potujejo proti morju. V preteklosti pa so se tu konstantno premikale vojske in se selila ljudstva, medtem ko so si raz-

lični narodi prizadevali za nadzor tega ozemlja. Najbolj lahko na to trditev vezemo območje t. i. postojnskih vrat, ki mi je osebno tudi bližje, saj prihajam iz okolice Postojne. Prebivalci omenjenih krajev z vojsko živimo že od nekdaj. Nič posebnega se nam ne zdi, da se na bencinski postaji poleg našega avtomobila ustavi kateri od oklepnikov Slovenske vojske; ne razmišljam o tem, da je bilo veliko stavb v naših krajih postavljenih z vojaškim namenom; prav tako se tudi ne ukvarjamo z ostanki bunkerjev in vojaških objektov ali jarkov, na katere naletimo na sprehodu po gozdu. Na ta fenomen opozarja tudi Zelenko v svoji knjigi, ko pojasni, da nekoč pomembnim objektom »večina ljudi ne posveča posebne pozornosti in jih preprosto prezre, saj so zapadli v pozabo.«²

Za to »pozabo« je krivih več dejavnikov, pri čemer bi izpostavila predvsem

² Zelenko, Rupnikova linija«, 9.